Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Державний університет інфраструктури та технологій (Київ)
Полтавська обласна державна адміністрація
Полтавська академія неперервної освіти
ім. М.В. Остроградського
Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського
Полтавський художній музей (галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка
Academia Humanistyezno-Ekonomiezna (Польща)
Towarzystwa Pedagogiki Filozoficznej im. Bronislava F. Trentowskiego (Польща)
Науково-культурологічне українське товариство «Краяни» (США)
Міжнародна організація об'єднаних українських громад Канади
«Четверта хвиля» (Канада)

ЕТНОДИЗАЙН
У КОНТЕКСТІ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Збірник наукових праць

КНИГА ТРЕТЯ

Полтава
2024

УДК 7.012:392(=161.2)
Е 88

Рекомендовано до друку
Вченою радою Полтавського національного
педагогічного університету імені В.Г.Короленка
Протокол № 15 від 28.06.2024 р.

Рецензенти:
Кулик Є. В. – *доктор педагогічних наук, професор;*

Чистякова Л. О. – *доктор педагогічних наук, професор;*

Слабко В. М. – *доктор педагогічних наук, професор;*

Редакційна колегія:

Гриньова М. В. – *головний редактор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, доктор педагогічних наук, професор;*

Антонович Є.А. – *заступник головного редактора, завідувач кафедри етнодизайну, графіки і реклами Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, професор;*

Срібна Ю. А. – *кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка;*

Титаренко В. П. – *доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка;*

Цина А.Ю. – *доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка;*

Етнодизайн у контексті відродження української національної ідентичності та європейської інтеграції. Кн. 3 : зб. наук. праць / редкол. : гол. ред. **М.В. Гриньова,** упоряд. і відп. ред. **Є. А. Антонович, А.Ю. Цина** та ін. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2024. 312 с.
У збірнику опубліковано наукові статті, в яких розкрито теоретико-методологічні засади розвитку етнодизайну в контексті відродження української національної ідентичності та європейської інтеграції.
Розраховано на науковців, докторантів, аспірантів, магістрантів, викладачів і студентів закладів вищої освіти.

ISBN 978-966-2989-86-1
© Гриньова М.В., та ін., 2024

Ґрунтовні наукові розвідки Г. Земпера актуалізували й уможливили якісно новий поступ художньо-промислової освіти Західної Європи другої половини XIX ст., похитнувши вікове панування абстрактного знання, та відкрили шлях для активного розвитку прикладних видів мистецтва і дизайну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Paul J. Gottfried Semper als Theoretiker *Dresden Hefte.* № 75, 2003. S. 27-35.
2. Оршанський Л.В., Силко Р.М. Готфрід Земпер та художньо-промислова освіта Західної Європи й України: монографія. Дрогобич, 2016. 281 с.

УДК 377.36:745.05:332.1

Лідія Сліпчишин
(Київ, Україна)

ВНЕСОК ЯВОРІВСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ

Анотація. *Проаналізовано внесок Яворівської художньої школи як мистецького явища в українське національне відродження. Схарактеризовано передумови виникнення феномену Яворівської художньої школи та на її прикладі розглянуто модель функціонування етномистецької традиції. Обґрунтовано сутність інноваційної діяльності Художнього професійно-технічного училища імені Й.П.Станька. Окреслено основні напрями, через які освітній заклад бере участь в українському національному відродженні.*

Ключові слова: *національне відродження, мистецьке явище, народні художні ремесла і промисли, професійно-технічна освіта, Яворівщина.*

Народна культура і мистецтво є виразником світогляду спільноти, який формується завдяки взаємодії людини з навколишнім середовищем. Яскравим прикладом такої взаємодії на малій Батьківщині є народні художні промисли й ремесла. Виготовлення самобутньої, високохудожньої продукції потребує збереження художніх, технологічних і виробничих традицій центру промислів і ремесел та їх розвитку, що передбачає не лише наявність народних майстрів, але й підготовку відповідних кадрів. Як показує ретроспективний аналіз розташування і функціонування в Україні (та й у сусідніх країнах) центрів народних художніх промислів, вони розташовувались у невеликих містах й селах і були пов'язані з місцевою промисловістю та її підприємствами. Дестабілізація роботи цих підприємств негативно вплинула і на розвиток цих центрів, і на зайнятість населення, і на художній рівень продукції, адже для виготовлення низькоякісних виробів не потрібне професійне навчання.

Дослідження процесів становлення і розвитку професійної освіти і навчання фахівців для промисловості та зокрема для художніх ремесел у Західній Україні за тривалий період (1872-2019 рр.) показало унікальний приклад життєздатності освітнього закладу, який сьогодні має назву ДНЗ «Художнє професійно-технічне училище імені Й.П.Станька» (Львівська область, смт Івано-Франкове). Ця школа належить до невеликої групи закладів, яким вдалося в пошуках нової ідентичності у різні часи звертатися до джерел народної творчості, зберегти і примножити традиції регіонального мистецтва, але вже на нових засадах. Заклад пережив п'ять періодів, пов'язаних із перебуванням Галичини у складі різних держав: австро-угорський, польський, окупаційний німецький, радянський і український.

Значна кількість науковців і практиків присвятили свої праці дослідженню різних аспектів функціонування Яворівської художньої школи, зокрема у контексті: декоративно-прикладного мистецтва в Україні та його видів (Є.Антонович, Л.Герус, М.Гнатюк, А.Дещук, Р.Захарчук-Чугай, Л.Орел, М.Сидор, М.Станкевич, О.Федина, О.Шпак), розвитку художньої професійно-технічної освіти (В.Радкевич, Б.Стебельський, Г.Субтельна), дидактики і методики навчання (Л.Більська, К.Кавас, М.Корець, Н.Косик, Б.Тимків). Незважаючи на те, що Яворівська художня школа як центр підготовки фахівців для народних художніх

промислів і фахівців деревообробної галузі відома давно, водночас науковцями недостатньо уваги було приділено її внеску в процес національного відродження.

Метою статті є аналіз внеску Яворівської художньої школи як мистецького явища в українське національне відродження. *Завдання* статті: схарактеризувати передумови виникнення феномену Яворівської художньої школи як мистецького явища; з'ясувати сутність інноваційної діяльності художнього професійного закладу; окреслити напрями впливу Яворівської художньої школи на українське національне відродження.

Створення освітнього професійного закладу в регіоні ініціюється тоді, коли в ньому виникає соціально-економічна потреба: дати можливість молодому поколінню здобути освіту, фах і відкрити шлях до побудови власної професійної кар'єри. Регіональний аспект здобування фаху пов'язаний з конкретними історичними обставинами, які впливають на професійне поле галузі: зміни в господарюванні, культурний процес, розвиток техніки й технології, занепад і зникнення одних професій, нагальна потреба в інших. У таких обставинах професійний освітній заклад має проводити гнучку політику і займатися освітнім маркетингом. Така потреба ініціювала в 1896 році в місті Яворові створення тимчасової майстерні «для виготовлення забавок», яка через три роки почала переорієнтовуватися із забавкарства на художню обробку дерева. Основним завданням школи було піднесення на вищий рівень промислу водночас з ушляхетненням їх виробів. Від 1896 року (за винятком 7 років, які припали на три війни) в школі основною була підготовка за професією «столяр-червонодеревець-різьбяр». Хоч були спроби польської і радянської влади змінювати профіль підготовки на суто технологічний, та заклад неухильно дотримувався стратегії на використання креативного потенціалу регіону, пов'язаного з різними видами народного мистецтва і художніми ремеслами, та популяризації високих стандартів художньої професійно-технічної освіти.

Завдяки високопрофесійній роботі художників-майстрів освітній заклад зберіг і примножує освітньо-мистецькі традиції Яворівщини, що дає підстави говорити про існування «Яворівської художньої школи». Ознаки цієї школи можна побачити в творчості багатьох випускників, які практикують і яворівську різьбу, і вже виробили свій стиль різьблення, або творчо інтерпретують яворівський розпис. Закладів такого типу, як ДНЗ «ХПТУ ім. Й.П.Станька», в Україні було кілька, тому не дивно, що випускники розпорошились по всій території країни, а також за її межами. Значна кількість випускників стали відомими людьми у сфері мистецтва, виробництва та освіти, зокрема й за кордоном.

Значними перевагами освітнього закладу, які сприяють формуванню його іміджу, є: *по-перше*, якість підготовки фахівців, що залежить від якості абітурієнтів, педагогічного колективу і навчально-методичного забезпечення; *по-друге*, наявність освітньо-професійних традицій та цінностей; *по-третє*, наявність творчого розвивального середовища; *по-четверте*, професійна кар'єра випускників за профілем навчання. Сьогодні *для художніх професійно-технічних навчальних закладів важливо не опинитися в маргінесному стані та не опуститися до рівня провінційності.* Це означає, що потрібно дбати про фіксування досвіду і досягнень, зберегти все найкраще зі створеного, тобто традиції, та водночас проводити активну роботу по впровадженню нового, тобто інновацій, що створює передумови для *затребуваності як закладу, так і його випускників.*

Як зазначено [3, с. 318], в результаті цілеспрямованої діяльності людей з'являються нові елементи культури (інновації), які в процесі розвитку в певному суспільстві традиціоналізуються. Інноваційна діяльність професійного художнього закладу має ґрунтуватися на таких принципах: «*Перший принцип* – розробити спектр виробів, достатньо нескладних у виконанні, але які мають, з одного боку, прикладне значення (предмети побуту та щоденного вжитку), з другого – забезпечують високий рівень художньо-естетичного оформлення. *Другий принцип* – художнє оформлення повинно поєднувати народні традиції прикладного мистецтва та норми художньої творчості. … *Третій принцип* – якнайбільше розвинути в студентів почуття стилю, смаку, їх композиційних здібностей. У цьому випадку розвиток традиції відбувається в напрямі сучасних художніх пошуків, але коріння не втрачається» [1, с.165]. Ці принципи лягли в основу інноваційної діяльності ХПТУ імені

Й.П.Станька, а втілення художньо-прикладної традиції здійснюється через випускників, які своє професійне життя пов'язали з мистецтвом у всіх його проявах.

Як зазначає М.Станкевич, сучасне етнічне народне мистецтво характеризується певним набором етномистецьких традицій, способами їхньої трансляції і формами функціонування. Жанрові та локальні традиції функціонують за допомогою певних стереотипів (технологічних, декорування, засобів виразності, іконографічних, семантичних, тектонічних, артефактів). Водночас важливими є нагромаджений досвід як однієї людини, так і поколінь майстрів, які наслідують традицію: « … це специфічні частинки мистецьких цінностей, що відтворюються і передаються у часі» [2, с. 95]. Отже, вихід локальної традиції за межі регіону певним чином впливає на традиції в інших географічно-етнографічних регіонах. Це дає підставу говорити про формування мистецької школи. На основі дослідження проблеми функціонування етномистецької традиції С.Арутюнов запропонував багатовимірну діахронну модель, яка за своєю сутністю є моделлю життєвого циклу традиції, що унаочнює дію процесів, які одночасно перебігають в її реальному вимірі [2].

Головними ознаками виникнення мистецької школи є: значущість результатів роботи фахівців; наявність значної кількості висококваліфікованих послідовників; високий авторитет у мистецьких колах; громадське визнання; спільні художньо-естетичні погляди учасників; оригінальність методики роботи; наявність лідерів, які володіють умінням підбирати творчу молодь і навчати її професійної майстерності, заохочувати самостійність мислення та ініціативу. Якщо мистецька школа виникла на базі освітнього закладу, то потрібно враховувати чинники, які «забезпечують стійкість, стабільність, протяжність у часі й просторі та повторювання типових мистецьких ситуацій (стереотипів)», і створити організаційно-педагогічні умови для нагромадження, відбору і передачі досвіду, відтворення і захисту традиції, і, що дуже важливо, активно шукати інновації, які могли б бути стійкими в часі. Практично школи виникають на третій стадії моделі етномистецької традиції і зникають на п'ятій [2].

У контексті визначення потужності діяльності школи та її впливу за межами регіону доцільно виділити рівні випускників за критеріями – *досягнення* і *вміння передавати* її художньо-естетичні погляди наступним поколінням митців. Цінність існування мистецької школи визначається наступністю в опануванні, передачі традиції та впливом на інші традиції чи школи. Відповідно до виокремлених критеріїв доцільно поділити випускників на п'ять груп: *перша* – особистості, які на основі засвоєної мистецької традиції зуміли знайти власний шлях в мистецтві, добилися значних успіхів і створили власні школи майстерності; *друга* – особистості, які засвоїли мистецьку традицію, добилися значних успіхів і готують послідовників в освітніх закладах; *третя* – особистості, які засвоїли мистецьку традицію, у подальшому поєднали її з іншими традиціями, добилися значних успіхів і готують послідовників; *четверта* – особистості, які засвоїли мистецьку традицію і побудували власну професійну кар'єру; *п'ята* – особистості, які засвоїли мистецьку традицію, але працюють за іншим фахом. Завдяки випускникам першої групи традиція транслюється в інші регіони, збагачує інші види мистецтв. Чим більше випускників першої групи, тим тривалішою є оптимізаційна стадія моделі етномистецької традиції. Зростає також ймовірність того, що серед випускників знайдуться інноватори, здатні дати друге життя традиції [3, с.147].

Внесок Яворівської художньої школи в українське національне відродження відбувається різними шляхами: підготовка фахівців для художніх і технологічних професій, які розпочинають трудову діяльність у різних місцях України і за її межами; функціонування Музею історії художніх ремесел Яворівщини; проведення щорічних конкурсів фахової майстерності з професії «різьбяр по дереву і бересті»; проведення щорічної науково-практичної конференції «Вікова спадщина українського народу – регіональний аспект», участь у спеціалізованих заходах.

Освітнім закладом від 1946 року випущено більше 13 тис. фахівців, серед яких є ряд особистостей, відомих у професійних, мистецьких і наукових колах. Зокрема: О.Олешко (осередок художнього різьблення на полтавській фабриці художніх виробів ім. Лесі

Українки), А.Колошин (мистецька школа чернігівської народної різьби по дереву), І.Ариванюк (майстер з різьблення по дереву і виготовлення авторських більярдних київ, м.Луцьк), О.Ковальов (доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського державного педагогічного університету), І.Гавришкевич (член Національної спілки художників України, м.Львів), Б.Тимків (завідувач кафедри декоративно-прикладного мистецтва та етнодизайну Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника), М.Гнатюк (доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника), М.Сидор (доцент культурології та мистецької освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка), П.Старух (член Національної спілки художників України, м.Львів) та багато інших.

У 1958 році в училищі була створена методична кімната, в якій зберігалися кращі роботи з художньої різьби учнів і майстрів виробничого навчання. З часом зібрана колекція стала основою для створення музейної кімнати, а згодом при підтримці Львівського музею етнографії та художнього промислу було створено Музей історії яворівських художніх промислів. Перший запис у спеціальному зошиті з дерев'яними палітурками зроблений 18 жовтня 1964 року. Училище проводить активну виставкову діяльність, в якій почесне місце займають експонати «Музею історії художніх ремесел Яворівщини». Це найстаріший музей на Яворівщині.

У пошуках сучасних елементів доповнення і модернізації етнотрадиції училище бере участь у різноманітних заходах позанавчальної діяльності, які водночас вирішують проблему соціалізації учнів, виводять їх на вищий рівень оприлюднення творчого досвіду, а також з метою професійної орієнтації молоді. Найпопулярнішими формами цього напряму роботи є: конкурси фахової майстерності, виставки (тематичні, профорієнтаційні, звітні, досягнень тощо), майстер-класи, фестивалі, пленери, заходи у рамках обміну досвідом, персональні та групові виставки. Ці заходи, в основному, мають різну мету, але їх об'єднує прагнення знайти новий поворот, штрих, напрям, творчу ідею спочатку для доповнення мистецького явища, жанру цікавими знахідками, а згодом вони можуть дати поштовх до модернізації.

Вже поспіль 10 років з ініціативи ДНЗ «ХПТУ імені Й.П.Станька» проводиться конкурс фахової майстерності з професії «різьбяр по дереву і бересті», що збирає найкращих учнів освітніх закладів, які вже встигли розкрити свої творчі здібності, набути потрібних знань і освоїти вміння на такому рівні, коли можна говорити про їх професійну майстерність. З року в рік творчі роботи учасників дивують композиційними рішеннями, рівнем художньо-естетичного й технічного виконання, різноманітністю конкурсних завдань. Якісно виготовлені вироби поповнюють експонати музею закладу.

Метою проведення щорічних науково-практичних конференцій «Вікова спадщина українського народу – регіональний аспект» є підвищення активності громад до збереження традицій духовної та матеріальної культур територій, використання етнічних ресурсів для самоідентифікації населення, збереження етнотрадицій в умовах глобалізаційних змін, обговорення проблем підготовки майбутніх фахівців художнього профілю і ролі особистості в культурологічних процесах, ролі музеїв у збереженні етнотрадицій, ознайомлення з науково-дослідницькою роботою у контексті збереження традицій та досягнень декоративно-прикладної діяльності українців. Особлива увага звертається на виявлення проблем і недоліків в етнокультурному вихованні молодого покоління, знаходження потенційних ресурсів і з'ясування причин, чому вони не задіяні.

Таким чином, на основі зазначеного вище можна стверджувати, що за результатами освітньої та художньої діяльності ДНЗ «ХПТУ імені Й.П.Станька» перетворилося в мистецьке явище, відоме як Яворівська художня школа. Цьому сприяли: по-перше, увага органів освіти, влади і роботодавців до проблеми підготовки молоді до професійної діяльності з урахуванням здібностей і потреб держави; по-друге, самосвідомість населення, громади та окремих особистостей; давні традиції народних ремесел і промислів. Інноваційна діяльність закладу виявляється в тому, що його керівництво є чутливим до сучасних

тенденцій в розвитку національної української культури та займає активну позицію щодо культурно-історичної спадщини. Результатом такої діяльності є наявність значного доробку педагогів та учнів у різних проявах. Втілення художньо-прикладної традиції Яворівської художньої школи здійснюється через випускників, які своє професійне життя пов'язали з мистецтвом у всіх його проявах.

Сьогодні Україна переживає чергове випробування на готовність втримати те, за що боролись предки впродовж століть: українську ідентичність, яка включає в себе багато складових. Однією зі складових є той напрям, в якому працює ДНЗ «ХПТУ імені Й.П.Станька», що продовжує і розвиває етномистецьку традицію Яворівської художньої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куєвда В.Т. Традиція. *УРЕ. Т.11.* Київ : Гол. редакція УРЕ, 1984. С.318.

2. Сліпчишин Л. В. Яворівська художня школа: освітньо-мистецький аспект. Львів : Срібне слово, 2017. 240 с.

3. Станкевич М.Є. Мистецтвознавчі аспекти теорії традиції. *Народознавчі зошити*. 1997. №2. С. 91–99.

УДК 27-523:7.071.1(477.8)«185/19»

Василь Хомин
(Івано-Франківськ, Україна)

САКРАЛЬНЕ МОНУМЕНТАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО В ТВОРЧОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Анотація. *Стаття присвячена розвитку українського сакрального мистецтва кінця XIX – початку XX століття, яке відіграло важливу роль у творчості західноукраїнських художників. Значна увага приділена діяльності "Товариства для Розвою Руської штуки" та впливу європейської художньої освіти на митців.*

Ключові слова: *Українське сакральне мистецтво, Теофіл Копистинський, іконопис, іконостаси, "Товариство для Розвою Руської штуки", релігійний живопис, західноукраїнське мистецтво, художні традиції, композиція, колористика.*

Українське сакральне мистецтво наприкінці XIX – початку XX століття практично відкривало нову сторінку у творчості західноукраїнських художників. Створювалися різні мистецькі організації, серед яких відзначимо, зокрема, діяльність "Товариства для Розвою Руської штуки". До цього об'єднання входили високопрофесійні художники, які, передусім, ставили собі за мету піднести нашу штуку і витворити руску школу..." (з реклами "Товариства" 1899 р.).

Найбільшим замовником мистецьких творів була церква. Священики за допомогою парафіян проводили реставраційні роботи в дерев'яних храмах, замінювали знищені часом ікони новими, а якщо була можливість, то зводили нові муровані святині, які потребували внутрішнього оздоблення. Надзвичайно міцною була тоді співпраця архітекторів і художників. Практично не знаходимо жодної новозбудованої церкви, до оздоблення якої не були би залучені професійні різьбярі, позолотники, художиики- ікопописці. Всі інтер'єри оформлялися одним чи групою мистців, які в комплексі розробляли всі без винятку предмети у приміщенні споруди. Таким чином, храм поставав єдиним монументальним твором високодуховної та мистецької культури.

Вирішальну роль у подальшому розвитку малярства, як і всього західноукраїнського мистецтва, відіграв приплив свіжих творчих сил. На рубежі XIX – XX ст. в активне життя включився загін молодих художників, вихованців європейських художніх академій, серед яких особливою обдарованістю і працездатністю виділявся Теофіл Копистинський.

Здобувши професійну освіту у Краківській школі образотворчих мистців у відомих художників В.Лушкевича, Л.Дембовського і у Віденській Академії мистецтв у художників